

LITERACY
OG DISKURS

Samfunds
litteratur

literacy.dk

Nationalt Videncenter for Læsning

TO KOMMENTARER TIL JAMES PAUL GEE: LITERACY OG DISKURS

JAMES PAUL GEE: REFLEKSIONER OVER TEKSTEN HVAD ER LITERACY?

MARY LOU FULTON PRESIDENTIAL PROFESSOR OF LITERACY, ARIZONA STATE UNIVERSITY

SYLVI PENNE: WHAT IS LITERACY? EN KOMMENTAR

PROFESSOR VED HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS

REFLEKSIONER OVER TEKSTEN HVAD ER LITERACY?

 AF JAMES PAUL GEE¹, MARY LOU FULTON PRESIDENTIAL PROFESSOR OF LITERACY, ARIZONA STATE UNIVERSITY

For årtier siden – på grund af livets fejltagelser, ofte forårsaget af mine egne handlinger – bevægede jeg mig fra at være en teoretisk lingvist, der arbejdede med syntaktisk teori til en anvendelsesorienteret lingvist, der arbejdede med literacy og uddannelse. Jeg havde på grund af kedelige fejltagelser fået en stilling i et program ved Anvendt Lingvistik (Applied Linguistics) på Boston Universitet (Boston University), som viste sig at høre under Institut for Uddannelse (School of Education), selvom jeg absolut ingenting vidste om uddannelse på det tidspunkt (jeg havde faktisk aldrig i mit liv sat mine fødder på en offentlig skole). Mine lingvistiske kolleger i programmet fortalte mig, at det var et rent historisk tilfælde, at det lingvistiske program lå på Institut for Uddannelse, og at jeg skulle ignorere de ydmyge undervisere, som hvirvlede rundt i korridorerne.

En dag spurgte dekanen for Institut for Uddannelse (som trods alt udbetalte min løn) mig om at deltage i et møde angående en anmodning (Request for Proposals) om en bevilling til 'voksnes literacy' og om at skrive en ansøgning til en bevillingspulje. Jeg var lamslået.

Generelt så generative lingvister² ned på arbejdet med sprogets sociale aspekter og betragtede det som 'uvidenskabeligt', og de tænkte sikkert, at literacy ikke var særligt interessant, idet skriftligt sprog er en sen kulturel tilføjelse (slet og ret 'kode') i sammenligning med det mundtlige sprogs lange udvikling og delvist instinktive egenskaber ('naturligt sprog'). Jeg havde ingen idé om, at voksne ikke kunne læse, og jeg tænkte på literacy som et absolut trivielt emne.

¹ James Paul Gee er professor ved Arizona State University, og i denne korte kommentar, som han for nyligt har skrevet, reflekterer han over sin egen tekst "What is literacy?" fra 1989

² Generativ lingvistik er en sprogvidenskabelig retning, som opstiller en række formelle regler, som alt sprog så er variationer over. Ideen er, at man ud fra nogle grammatiske grundregler kan udlede – eller 'generere' – alle sprogets mulige kombinationer af ord og endelser.

Sådan var jeg tvunget af omstændighederne til at tænke om literacy, da jeg på det tidspunkt intet vidste om det og i endnu mindre grad interesserede mig for det. Jeg, bekymret og grublende, talte med folk, læste og forsøgte at tænke på skoler. Som det ofte er, forekom ting, der blev taget for givet og så naturlige og normale ud for erfarne mennesker, fuldstændigt mærkelige, fremmede og mystiske for en uerfaren som mig. Jeg lærte for eksempel, at mundtligt sprog tilsyneladende ikke betød meget for skolerne; at undervisere så literacy som 'sprog', men ikke så nogen dybere forbindelser mellem skriftligt sprog og mundtligt sprog; og at skolerne ikke havde meget begreb om dialekter, sproglig variation og sproglig udvikling, hvilket var til stor skade for nogle minoritetslever.

I samme periode så jeg, at generative lingvister havde ignoreret fænomenet 'registre' (som jeg senere kaldte 'sociale sprog'), som er sprogvariationer over (ofte relaterede former for) mundtligt og skriftligt sprog, som er uløseligt forbundet med specifikke sociale praksisser og identiteter, og som derfor er samfundenes, kulturernes og institutionernes sande væsner.

Jeg havde ingen idé om, at voksne ikke kunne læse, og jeg tænkte på literacy som et absolut trivielt emne.

Mens jeg tænkte på disse ting, blev jeg inviteret til at tale på en lille konference om familie-literacy på Harvard Universitet (Harvard University) (lige på den anden side af floden fra, hvor jeg arbejdede). Optaget af undervisning og andre opgaver – og måske på grund af en smule ærefrygt – udskød jeg forberedelsen af talen indtil om morgenen på den dag, jeg skulle tale. Med en vis grad af panik satte jeg mig ned og skrev, på en gul blok, talen *Hvad er literacy? Af mystiske årsager strømmede det ud i en næsten automatisk skrivning. Det tog mig en halv time at skrive den: min første tekst om literacy.*

Da jeg læste teksten højt på konferencen (ja, på den tid læste vi tekster højt på konferencer), blev det til min store overraskelse en vild succes. Min respondent på konferencen sagde efter min tale: "Det eneste svar på den tekst er at spørge ham om at læse den igen." Det 20. århundredes "grande dame" inden for læseforskning (og husk, at på den tid var der virkelig ikke et felt med navnet 'literacy' på Institut for Uddannelse – der fandtes kun 'læsning'), Jeanne Chall (1921-1999), kommenterede fra salen: "Jeg ved, at jeg burde være uenig med denne tekst, men der er bare ingenting i den, jeg kan finde at være uenig med." En redaktør fra et tidsskrift kontaktede mig og tilbød at publicere teksten øjeblikkeligt. *Hvad er literacy?* er blevet genoptrykt mange gange. Ingen tekst kom til mig så let igen nogensinde, skønt jeg gennem årene har håbet og bedt.

Teksten handler grundlæggende om to ting:

- 1 Literacy og fagligt sociale sprog er ikke nogens 'modersmål', men familier forsøger alligevel på forskellige måder at 'gifte' deres eget sprog og egen hjemmebaserede identitet med aspekter af sociale sprog (som former for skolebaserede sprog eller, i mit tilfælde, den katolske kirkes sprog) i deres børns tidlige socialisering. De gør ikke dette i forhold til færdigheder per se, men i forhold til identifikation med og tilknytning til sociale praksisser og institutioner, som børnene vil møde senere i livet.
- 2 Hvad jeg senere kaldte "Stort 'D' Diskurser" (= måder at handle, interagere, tro, værdsætte, tale og sommetider skrive og læse på, omsat til handling i tandem og i overensstemmelse med genstande, redskaber, teknologier og miljøer, og det samme angår det at blive anerkendt for at have en socialt meningsfuld identitet) er, hvor mundtligt sprog, literacy, sociale sprog, identiteter, kulturelle modeller, politik (i betydningen af distributionen af sociale goder), institutioner og historie samles. Der burde ikke være nogen siloer i studiet af literacy.

Som det ofte er, forekom ting, der blev taget for givet og så naturlige og normale ud for erfarne mennesker, fuldstændigt mærkelige, fremmede og mystiske for en uerfaren som mig.

Simon Skov Foug, adjunkt og ph.d., introducerer til James Paul Gees diskursbegreb.

JAMES PAUL GEE: *WHAT IS LITERACY?* EN KOMMENTAR

 [AF SYLVI PENNE](#)¹, PROFESSOR VED HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS

James Paul Gees artikkel *What is Literacy?* ble publisert i 1989 – i en tid da begrepet literacy oftest ble tolket som leseferdighet, eller lese- og skriveferdighet. Det Gee gjør i denne artikkelen, er å problematisere denne nokså snevre definisjonen av literacy som ferdighet – en definisjon som ennå er i bruk – ikke minst på policy-nivå. Med utgangspunkt i egen og andres forskning diskuterer han her begrepet literacy fenomenologisk og konstruktivistisk og viser at på en slik bakgrunn kan ikke literacy bare handle om lese-ferdighet.

Det handler i like høy grad om å kunne skape mening og forståelse i det som leses, om å kunne tolke tekster som uttrykk for ulike meningskontekster – og ikke minst – å kunne lese med et undersøkende, spørrende og kritisk blikk.

Med utgangspunkt i et slikt fenomenologisk perspektiv, hevder Gee at begrepet literacy ikke kan forstås uten begrepene *diskurs* og *identitet*. Diskurs er "en sosialt acceptert forbindelse mellom måder at bruke språk på, tenke på og opføre seg på, der kan brukes til at identifisere én som medlem af en sosialt meningsfuld gruppe eller et sosialt

Med utgangspunkt i egen og andres forskning diskuterer han her begrepet literacy fenomenologisk og konstruktivistisk og viser at på en slik bakgrunn kan ikke literacy bare handle om lese-ferdighet.

¹ *Sylvi Penne er professor i norsk ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Avdeling for lærerutdanning og internasjonale studier. Penne er spesialist i norskdidaktikk og literacy og er forfatter til en rekke artikler og bøker om emnet. Penne har tidligere undervist i både grundskole og på videregående utdannelse.*

nettverk" (s. 1). Språket som inngår i en diskurs medierer inkludering og forståelse. Det handler om kontekst, og det handler om identitet. Hvem er man? Hvem vil man være? (Gee 2000-2001).

Et viktig argument for Gee som språkforsker er å undersøke årsaker til stadig økende sosiale forskjeller i den amerikanske skolen – en problemstilling han er spesielt opptatt av fordi han selv er vokst opp utenfor middelklassens dominerende diskurser (Gee 2012).

En nøkkel finner han i den nære sammenhengen det er mellom språk og identitet. Når elever fra den amerikanske underklassen (oftest afro-amerikanere) møter skolens diskurser som er basert på middelklassens normer og verdier, oppstår snart meningsproblemer selv om elevene har lært å lese og å skrive rent teknisk. "Det at lære at læse, er alltid at lære et aspekt af en diskurs" (s. 6), skriver Gee.

Primær og sekundær diskurs

Skolens diskurser er verdiskurser som man på en eller annen måte må akseptere eller forstå for at de skal gi mening. Man kan og skal selvsagt også være kritisk. Men for å være kritisk til en diskurs, kreves bevissthet om egen diskurs. Som det fremgår, krever dette feltet innsikt og forståelse på metanivå. Gee følger så opp med et didaktisk spørsmål. "Hvordan får man greb om de diskurser, som man behersker?" Han peker på skillet mellom tilegning (acquisition) og læring. *Tilegning* er "naturlig" læring, hverdagslivets og kulturens læring, slik man lærer sitt første språk. *Læring* er innsikt man får på metanivå.

Et viktig argument for Gee som språkforsker er å undersøke årsaker til stadig økende sosiale forskjeller i den amerikanske skolen.

Går vi tilbake til den tradisjonelle forståelsen av literacy som lese- og skriveferdighet, ser vi diskurskollisjoner. En *ferdighet* er knyttet til handling, til å lære å gjøre noe, og krever mindre forståelse på metanivå – av kontekst, av verdisystem, av medierende språk.

Hvordan forklares dette fenomenologisk? Alle mennesker starter sine liv med en diskurs som *tilegnes* i familie, i nærmiljø, i ulike kulturer. Dette kaller Gee "den primære diskurs". Men alle mennesker møter snart miljøer der diskursen – i større eller mindre grad – er annerledes enn den primærdiskursen de har tilegnet seg i hjem og nærmiljø. Det gjelder for eksempel lokale institusjoner som barnehage, skole, religiøse miljøer, offentlige kontorer o.l. Møter med det nye og fremmede kaller Gee møter med "sekundære diskurser" og "sekundær sprogbrug". Man må bli bevisst/metabevisst at ens rolle/identitet i institusjonen, for eksempel på skolen, krever andre handlemåter, andre strategier og et annet språk enn primærdiskursen. Hva blir så begrepet literacy? Literacy blir ikke å kunne lese eller skrive. Literacy blir å ha bevissthet/metabevissthet om egen primærdiskurs og å kunne beherske ulike sekundærdiskurser.

Tilegning er "naturlig" læring, hverdagslivets og kulturens læring, slik man lærer sitt første språk. Læring er innsikt man får på metanivå.

Det handler også om å kunne kritisere diskurser, for eksempel maktens dominerende diskurser. En slik diskursiv innsikt kaller Gee å ha "literacy power".

Gees videreudvikling af begreberne

Artikkelen introduserer mange av de begrepene og problemstillingene som Gee senere har videreutviklet, men den avsluttes nokså kategorisk med en didaktisk konklusjon som ikke helt samstemmer med hans senere forskning og konklusjoner. Han tar utgangspunkt i økende sosiale forskjeller i den amerikanske skolen og konkluderer med å vektlegge *tilegnelse* (acquisition) som den viktigste didaktisk metode for elever med svak diskursiv for forståelse: "Der bør lægges vægt på rammer, der fokuserer på tilegnelse, og ikke læring, hvis målet er at hjelpe mindre veletablerte børn til at mestre literacies" (s. 11). Samtidig understreker han at den metabevisthet (powerful literacy) som kreves for å forstå fremmede diskurser, alltid må skje gjennom læring.

I boken *Social Linguistics and Literacies. Ideology in Discourses* (2012, første utgave 1990) har han moderert denne konklusjonen. Her forklarer han forskjellen mellom *acquisition* og *learning* mer utførlig enn i artikkelen og konkluderer med at undervisning som hovedsakelig er basert på tilegning gjennom elevaktive handlinger og ikke på aktiv metaspråklig bevisstgjøring, kan være problematisk.

Teaching that leads to learning uses explanation and analyses that break down material into its analytic bits and juxtaposes diverse Discourses and their practices to each other. Such teaching develops meta-knowledge. While many "liberal" approaches to education look down on this mode of teaching, I do not; I have already said that I believe that meta-knowledge can be a form of power and liberation. Teaching for acquisition alone leads to successful but "colonized" students. Teaching for acquisition and teaching for learning are different practices. Good teachers do both (ibid.: 175).

Og hva mener han her med "colonized students"? Det er elever som kanskje har fått innøvd ferdigheter gjennom tilegning, men som ikke skjønner hva de kan bruke det til på metanivå. "Gode lærere gjør begge deler", sier Gee i sitatet over.

Gees kommentar om "liberal" approaches er svært relevant i skandinavisk sammenheng – ikke minst i Norge og i Sverige der John Deweys "learning by doing" ble innført som norm allerede på 1930-tallet – tett knyttet til nye sosialdemokratiske frigjøringsmetaforer. Elevorientering og erfaringspedagogikk var veien inn i fremtiden. Deweys idéer bidro, historisk sett, til en nødvendig modernisering av den norske skolen og den svenske skolen – et nytt fokus på eleven som individ i et samfunn i endring og utvikling (Johnson & Lakoff 1999; Popkewitz 2005; Krogh & Penne 2015; Penne 2012). Men forskning viser at for sterk fokus på elevens tilegning og mindre fokus på aktiv læring mediert av språk og forståelse på metanivå kan forsterke sosiale forskjeller, for eksempel i den norske skolen (Penne 2014).

Som forsker har Gee fokusert mest på generelle læringsteorier der diskurs (primær og sekundær), identitet og medierende språk er sentrale begreper. I hans bok *Social*

Hva blir så begrepet literacy? Literacy blir ikke å kunne lese eller skrive. Literacy blir å ha bevissthet/metabevisthet om egen primærdiskurs og å kunne beherske ulike sekundærdiskurser.

Linguistic and literacies. Ideologies in Discourses som er kommet i fire reviderte utgaver (fra 1990 til 2012) viser han for eksempel primærdiskursens virkning i klasserommet ved å følge tre ulike elevgrupper (high school) fra tre ulike sosiale miljø som får den samme oppgaven – de skal lese og tolke en spesiell fortelling. Han analyserer så diskursivt presentasjoner av dette arbeidet fra elever i et afroamerikansk miljø, et typisk arbeiderklasse miljø og fra en eliteskole. Analysen viser hvordan elevenes forforståelse og deres primærdiskurs skaper helt ulike løsninger og i tillegg hvor viktig språket og metaspråket er når elevene skal møte og forstå skolens krav. For at de skal bli bevisst hvor de står, og hvilke krav som stilles, holder det ikke med tilegning.

Som det fremgår, har Gee som forsker vært opptatt av sosiale forskjeller og av elevenes møte med ulike og fremmede sekundærdiskurser. Men han går sjelden videre til det som opptar de fleste lærere, nemlig fagene/fagdiskursene som elevene skal lære på skolene. I rapporten *Getting Over the Slump: Innovation Strategies to Promote Children's Learning* (2008), fører han teori og forskning videre inn i mer konkrete faglige perspektiv. Han tar kritisk utgangspunkt i samtidens amerikanske skole – der tester av "skills" eller ferdigheter dominerer fremfor fordypning i fag. Debatter og problemstillinger som nå pågår i svært mange vestlige land.

But instead of facing the enlarged needs of the future, our nation has turned many of our schools into test-prep academies focused on assessing standardized skill sets in a world that demands higher-level skills and the ability to innovate. We need a new educational approach (Gee 2008: 11).

Gee mener at den amerikanske grunnskolen nå har to presserende utfordringer. Det ene kaller han "The fourth-grade slump". "Stated simply, if we don't create a different approach to literacy in the primary grades, millions of children will never overcome the "slump" that prevents them from becoming fully productive citizens" (ibid.: 12).

Thorkild Hanghøj, lektor,
introducerer til James Paul
Gees diskursbegreb

De fleste fjerde-klassinger kan dekode, men altfor mange kan ikke lese for å lære et fag. De mangler den for forståelsen som andre – i større eller mindre grad – har tilegnet seg hjemme. Derfor er de ikke i stand til å utvikle "språk av innhold" (f.eks, språket i matematikk, naturfag, samfunnsfag), som er mer abstrakt, komplisert og presist enn primærdiskursen. En annen utfordring som Gee er spesielt opptatt av, er å utvikle disse elevenes digitale kompetanse. De to aspektene henger sammen: "Each makes the other worse":

This inability to read well, first seen in early school literacy, eventually stunts children's use of language and their later ability to learn content in school. Our response thus far has been to impose standards and testing, which has led many schools to focus on the basics, skill-and-drill, test preparation, and standardized skills, often at the expense of teaching students complex language and thinking skills, let alone the ability to use these skills to innovate and produce knowledge (ibid.).

Hva er så literacy blitt hos James Paul Gee fra han skrev artikkelen 1989 til rapporten han skrev i 2008? (Gee 2008). Forskjellen er ikke så stor, men han er blitt mer didaktisk. I 1989 konkluderer han svært generelt med at "Literacy er at beherske sekundær sprogbrug (dvs. sprogbrug i sekundære diskurser)" og understreker at det å "lære at læse, er alltid at lære et aspekt af en diskurs" (s. 6). Når det gjelder didaktisk metode for svake elever, vektlegger han både tilegning og læring, men trekker spesielt frem tilegning siden det er slik middelklassens barn allerede har tilegnet seg diskursiv kompetanse i hjem og nærmiljø.

Hva er så literacy blitt hos James Paul Gee fra han skrev artikkelen 1989 til rapporten han skrev i 2008? (Gee 2008). Forskjellen er ikke så stor, men han er blitt mer didaktisk.

I rapporten fra 2008 handler literacy mindre om diskurser i vid forstand, men om å lære fagene, det vil si elevenes inkludering i skolens faglige sekundærdiskurser. Når å lære å lese alltid er "at lære et aspekt af en diskurs", (s. 6) holder det ikke med teknisk leseferdighet eller "skills". En må kunne lese seg inn i fagdiskursene. "The new path we propose (...) involves tightly integrating traditional literacy, content learning, and digital media" (Gee 2008: 12). Evnen til å håndtere komplekse former for språk og andre symbolsystemer blir avgjørende. Dette må læres på metanivå, og det haster. Han innfører begrepet situert mening og mener dette må fokuseres allerede i 4. klasse når fagene blir viktige. Det er der ulikhetene begynner for alvor.

Fleire amerikanske forskere går i samme retning. Utgangspunktet er økende sosiale forskjeller og et kritisk blikk på skolen der testbare ferdigheter dominerer. Forskerne Shanahan & Shanahan (2008) lanserer for eksempel begrepet disciplinary literacy: "(...) disciplinary literacy emphasizes the unique tools that the experts in a discipline use to participate in the work of that discipline" (s. 2). Eller som Robert Scholes uttrykker det: "It should lead to a better understanding of how each student is situated in our textualized, mediated world" (Scholes 1998:141).

LITTERATUR

Gee, J. P. (1989). What is Literacy?, *Journal of Education*: 18-25.

Gee, J. P. (2000-2001). Identity as an Analytic Lens for Research in Education, *Review of Research in Education* 25.

Gee, J. P. (2012). Social Linguistics and Literacies. *Ideology in Discourse*. London, N.Y.: RoutledgeFalmer.

Gee, J. P. (2008). *Getting over the Slump. Innovation Strategies to Promote Children's Learning*. N.Y.: The Joan Ganz Cooney Center.

Johnson, G., Lakoff, M. (1999). *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. N.Y.: Basic Books.

Penne, S. (2012). Elevorientering i et literacy-perspektiv. Morsmålsdidaktiske refleksjoner med utgangspunkt i den nordiske skolen. I S. Ongstad (red.), *Nordisk morsmålsdidaktikk. Forskning, felt og fag*. Oslo: Novus forlag.

Penne, S. (2014). "Hvorfor er Salima så flink på skolen, og hvorfor har Mats bare lyst til å gi opp? Diskursive ulikheter med utgangspunkt i identitet og medierende språk" i Kleve, Penne, Skaar (red.) *Literacy og fagdidaktikk i skole og lærerutdanning*. Oslo: Novus forlag.

Popkewitz, T. (red.). (2005). *Inventing the Modern Self and John Dewey: Modernities and the Traveling of Pragmatism in Education*. N.Y.: Palgrave Macmillan.

Shanahan, T. & Shanahan, C. (2008). Teaching Disciplinary Literacy to Adolescents: Rethinking Content- Area Literacy, *Harvard Educational Review Vol. 78 No. 1*.

Scholes, R. (1998). *The Rise and Fall of English. Reconstructing English as a Discipline*. New Haven, Conn.: Yale University Press.

Læs mere på literacy.dk